

Motion till riksdagen

1989/90:Jo843

av Karl Erik Olsson m.fl. (c)

Vissa avfallsfrågor

Avfall – resurs eller fara?

Inledning

Så är det då äntligen här – förslaget till en ny avfallspolitik. Det är välbehövligt. Centern har under flera år krävt en ny politik, riksdagen har ställt upp på kravet, och Naturvårdsverket har utrett frågan. Ministern har ruvat både länge och väl. Propositionen var väntad till riksdagen både våren och hösten 1989, men kom inte. Men nu är den här, taktiskt insmugen i budgetpropositionen.

Centerns tidigare krav

Centern har i tidigare motioner på området krävt en ny inriktning av avfallspolitiken. Vi har föreslagit att en ny avfallspolitik ska utgå från följande målsättning:

- minska avfallsmängden
- minska miljöfarligheten
- öka återvinningen
- prioritera biologiska behandlingsmetoder, som kompostering och metan-jäsning.

Propositionen

Propositionen bygger till stora delar på naturvårdsverkets utredning om Avfallet och miljön som presenterades i juni 1988, och som därefter remissbehandlats.

Centern har fått igenom ett antal krav som vi framfört i tidigare motioner, t ex 1988/89:Jo871.

Vi har fått gehör för bl a följande krav:

- PET-flaskan avvecklas som engångstyp och retursystem genomförs.
- avveckling av PVC-användningen
- retursystem ska främjas och engångsförpackningar missgynnas. Centern har mer långtgående krav, men regeringens förslag tyder på att ett nytänkande kan vara på gång
- källsortering föreslås. Regeringen föreslår att kommuner ska ha möjlighet att införa källsortering. Centern vill ha krav på källsortering

Det finns dock ett flertal brister i förslagen. Allmänt kan sägas att regeringen lägger fast ett antal målsättningar som är riktiga, men däremot saknas strategier och styrmedel. Det handlar bl a om källsorteringen, där inga konkreta riktlinjer anvisas. Hur industrin ska stimuleras till att utveckla ren och avfallssnål teknologi berörs inte heller.

Propositionen innehåller många förslag, men man tar inte konkret ställning, trots att man tagit god tid på sig. System med t.ex. materialbalanser och miljövarudeklarationer genomförs inte, trots att förslagen nämns.

Centerns utgångspunkter

Ett naturligt kretslopp

Samhället är idag helt beroende av en förbrukning av ändliga resurser. Fossila råvaror används för uppvärmning, till att driva bilar och till framställning av plastmaterial av olika slag. Dessa råvaror är relativt billiga att använda och lätta att utvinna. Efter användning av råvaran eller produkt av den slängs allt bort. Kretsloppet är brutet.

Förnyelsebara resurser förstörs dessutom t ex genom att skövla regnskogar. Jordbruksareal försvinner genom erosion orsakad av människans missbruk. Exempelen kan göras många även på detta område. Kretsloppet störs.

Framtidens samhälle måste istället bygga på användning av det naturliga kretsloppet. Förnyelsebara resurser ska användas i stället för ändliga resurser. Resurserna ska användas i den takt som naturen förmår producera nya resurser. Det kommer t.ex. att innebära att bilar drivs med motoralkoholer producerade av biobränslen och att varor som används i samhället tillverkas av förnyelsebara råvaror. Med hjälp av en reglerad användning av biokemi kan nya material tas fram från gamla växter och grödor. Det kommer att finnas ett brett spektrum av nya material att välja bland. Redan idag finns möjligheter att få fram plastliknande polymerer från potatis. Med dessa processer kan samhället bryta sig loss från fossilberoende som är miljöförstörande. Vi måste styra in samhället i ett nytt råvaruflöde.

Mänskligheten måste bruka resurser utan att förbruka. Samhället måste ha ett naturligt flöde av resurser och råvaror. Jorden, skogen och havet är resurser som kommer att spela en stor roll i den här omställningen. Genom dessa resurser och naturliga produktionsformer med solen som energikälla kan växter och mikroorganismer omvandla enkla näringsämnen till kemiskt komplicerade ämnen. Det naturliga kretsloppet kommer att ge biologisk produktion ny innebörd. Jordbruk kommer inte bara att producera livsmedel, skogsbruk inte bara virke och havet inte bara fisk.

I det naturliga kretsloppet kommer avfallsmängderna att minska. Avfall ska definieras som sådant som inte går att återanvända och som inte kan ingå i kretsloppet. Den största delen av det som idag klassas som avfall ska i framtiden återanvändas. Produkterna måste tillverkas på ett sätt så att de kan återanvändas.

Regeringen föreslår att retursystem ska främjas och engångsförpackningar missgynnas. Enligt vårt synsätt är detta inte tillräckligt. I det naturliga kretsloppet ska förpackningar endera ingå i ett retursystem eller återvinnas. Alla andra förpackningar ska bort.

BNP-utvecklingen speglar den ekonomiska tillväxten. I detta begrepp räknar man in all produktion av varor och tjänster i landet. I BNP tas all produktion med, det innebär att miljöförstörande aktivitet och överutnyttjande av naturresurser leder till ökad ekonomisk tillväxt. Det innebär att aktiviteter som bryter mot det naturliga kretsloppet ökar möjligheterna till en hög tillväxt.

Detta avspeglas naturligtvis även i avfallsfrågan. Det är kanske främst där vi idag ser att någonting är gålet. Ju mer vi producerar och konsumerar av de ändliga resurserna, desto mer hamnar på soptippen. Utanför det naturliga kretsloppet.

Det finns andra metoder att mäta tillväxten i ett land. Världskommissionen för miljö och utveckling (Brundtlandkommissionen) har föreslagit ändringar i tillväxtbegreppet så att även kostnader för miljöförstöring och naturresursförbrukning inkluderas.

Vi har föreslagit nya sätt att mäta den ekonomiska tillväxten och nya sätt att utforma nationalräkenskaperna. I de nya nationalräkenskaperna skulle naturresursuttag och miljöförstöring tas med som negativa poster. En annan viktig del av detta skulle vara att upprätta fysiska balanser över olika naturtillgångar. Det skulle ge möjlighet att få en större kännedom om materialflöden i samhället. Sådana möjligheter saknas idag. Vi anser att detta kan bli ett av många verktyg i arbetet att finna vägen till det naturliga kretsloppet.

Ansvar för avfallshanteringen

Industrin ska ha ansvaret

I propositionen föreslås att "regeringen eller en myndighet skall ha möjlighet att föreskriva, att kommunerna skall ansvara för hanteringen av annat avfall än hushållsavfall. Kommuner som så önskar kan frivilligt utvidga sitt ansvar för avfallshanteringen."

Vi anser att det är viktigt att anvarsfrågan löses på ett sätt så att inget tvivel råder om var ansvaret för avfallet vilar. Idag kan viss osäkerhet råda om vem som har det egentliga ansvaret i denna fråga.

Vi är dock tveksamma till om ansvaret ska tilldelas kommunerna omedelbart. De ska självklart ha ansvaret för tillsyn av hur avfallet hanteras, liksom annan miljöfarlig verksamhet. Kommunerna har redan idag ansvaret för att avfallet transporteras bort från anläggningarna.

I propositionen beskrivs PPP – Polluter Pays Principle. Den innebär att förorenaren skall betala. Tillämpat på avfallsområdet innebär det att den som ger upphov till avfall också skall stå för de kostnader som uppstår vid hanteringen. Vi anser att industrin inte bara ska stå för kostnaden för avfallet, den ska dessutom ta ett aktivt ansvar för hanteringen av avfallet.

Vi föreslår att ansvaret läggs på industrin. Den ska ha ansvar för att allt avfall som uppstår tas om hand. Kommunen har skyldighet att övervaka avfallshanteringen, liksom man i dag genom miljö- och hälsoskyddsförvaltningarna övervakar industrierna vad gäller utsläpp mm.

Avfallet måste sorteras hos industrin. Miljöfarligt avfall ska sorteras bort

från övrigt avfall. Det som är lämpligt att använda till energiproduktion måste användas till det. På kort sikt måste avfallet sorteras i tre delar: en del som återanvänds, en del som används till energi och en del miljöfarligt. På längre sikt måste allt avfall från industrin antingen kunna återanvändas eller gå till energiutvinning.

Regeringen måste återkomma med förslag om skärpta regler för industrins avfallshantering. Bl.a. måste reglerna för det miljöfarliga avfallet skärpas.

Kommunerna ska ansvar för att avfallshanteringen sker enligt de regler som samhället ställt upp. De ska också fortsättningsvis ha ansvaret för hushållsavfallet. Kommunerna ska också, enligt vår mening, ha ansvaret för att avfallssituationen inventeras och planer görs för hur avfallsproblemen bäst löses i kommunen.

SAKAB

SAKAB föreslås säljas ut till berörda parter. Vi ställer oss positiva till detta. Det är däremot viktigt att staten behåller minst 10% av äganddelen i SAKAB, dels för att kunna ha insyn i verksamheten och dels för att staten ska känna ett ansvar för verksamheten även i framtiden.

Förslagen om att lägga ansvaret för allt avfall på kommunerna, att sälja ut SAKAB och utredningsförslaget om att slopa det kommunala vetot gör att vi känner en viss oro. Förslagen ligger nära varandra i tiden och tycks peka i en riktning. Regeringen tänker dra sig ur ansvaret för att avfallet tas om hand och lägga över det på kommunerna. Det ska tydligen även gälla det miljöfarliga avfallet eftersom staten drar sig ur SAKAB. Med ett slopat kommunalt veto får sedan kommunerna inbördes göra upp om var nästa SAKAB-anläggning ska anläggas. Staten slipper ta ansvar i frågan. Vi anser att regeringen på detta sätt skjuter över problem på kommunerna på ett otillbörligt sätt.

I propositionen sägs vidare: "Kvalificerade industriella anläggningar av den typ SAKAB representerar drivs mest rationellt om de har normala företagsekonomiska förutsättningar. – Mot den bakgrunden framstår det naturligt att statens hittillsvarande engagemang i SAKAB:s drift och övriga skötsel kan begränsas."

Med denna skrivning vill tydligen regeringen göra gällande att statliga företag inte kan drivas enligt företagsekonomiska förutsättningar. Verksamheten blir inte rationell. Det är en intressant glidning i den socialdemokratiska argumentationen. Centerns förslag om utförsäljning av statliga företag kommer nu förmodligen att bemötas mer välvilligt.

Statliga upphandlingsbestämmelser

Den statliga upphandlingen utgör, tillsammans med den kommunala, en stor del av konsumtionen i Sverige. Vi anser att staten och kommunerna kan vara starka pådrivare i arbetet för en bättre miljö genom att ta miljöhänsyn i sin upphandling. Detta skulle också innebära att de har möjlighet att minska avfallsmängderna.

Upphandlingsförordningen (1986:366) innebär att staten och kommu-

nerna ska vara affärsmässiga i sin upphandling. Detta har ibland lett till oklarheter huruvida man får ta miljöhänsyn i upphandlingen. Vi anser att en oklar författning inte ska få hindra stat och kommun från att aktivt delta i miljöarbetet. Upphandlingsförordningen måste därför ändras. Det är just sådana här små fel i lagstiftningen som kan leda till stora fel i samhället och dess inverkan på miljön.

Vi föreslår att det i tredje paragrafen i upphandlingsförordningen tilläggs att myndigheten vid upphandling skall beakta den inverkan produkten kan ha på miljön.

Minska avfallets farlighet

I arbetet med att minska avfallets farlighet måste tyngdpunkten ligga på att kontrollera vilka ämnen som används i produktionen av varan. Arbetet måste också inriktas på att sätta upp gränsvärden för vilka utsläpp som kan accepteras med hänsyn till vad ekosystemet tål. Vi har tidigare föreslagit att gränsvärdena grundas på följande synsätt:

- I. Naturfrämmande ämnen som är eller kan befaras vara långlivade, som t ex organiska klorföreningar. Dessa bör överhuvudtaget inte spridas i miljön. Det enda acceptabla gränsvärdet är alltså 0.
- II. Tungmetaller och andra sällsynta grundämnen är inte naturfrämmande men kan i onaturliga koncentrationer orsaka bestående eller långvariga skador i miljön, koldioxid och naturliga gaser med växthuseffekt likaså. Halterna i miljön bör hållas inom de naturliga variationerna.
- III. Alla övriga ämnen. Dessa får inte öka mer än vad naturen förmår bryta ned eller kan tolerera.

En indelning i dessa tre grupper skulle avsevärt underlätta arbetet med att klassificera de farliga ämnena och arbetet med att minska farligheten i avfallet.

■ Dessa principer innebär att industrins avfall och avlopp, som innehåller naturfrämmande ämnen, måste skiljas från hushållens avfall och avlopp. Det innebär också att vissa produkter som innehåller naturfrämmande ämnen och som finns i hushållsavfallet måste tas bort.

Obligatorisk ansvarsförsäkring

Ett problem med avfallshanteringen är att kontrollen av kemiska ämnen är otillfredsställande. Farligheten hos många av de ämnen som används idag är dåligt dokumenterad och riskerna svåra att bedöma. Det gör att de som använder dessa kemikalier av misstag eller okunskap släpper ut ämnena i naturen. Ämnena kan också hamna i det som idag behandlas som avfall.

Den av centern föreslagna obligatoriska ansvarsförsäkringen skulle ge en mer ansvarsfull hantering av kemikalier och tillföra ekonomiska resurser till olycksförebyggande åtgärder. De skadelidande skulle ha möjlighet att få ersättning vid skada. Försäkringsbolagen kan värdera de risker som kan finnas med användningen av olika kemikalier.

En obligatorisk ansvarsförsäkring skulle hjälpa till att minska farligheten i avfallet.

Källsortering

Källsortering är inte en långsiktig lösning. På sikt måste målet vara att få bort de delar av avfallet som inte kan återanvändas eller ingå i ett retursystem. Men tills vi kommit så långt, måste källsortering vara ett viktigt mål.

Regeringen föreslår att möjlighet införs att föreskriva om ökad källsortering för alla typer av avfall. Fr o m 1993 ska all förbränning och deponering av osorterat avfall i allt väsentligt ha upphört. Till detta anvisas inga medel eller konkreta åtgärder. Dessutom är inte kravet på källsortering absolut. Detta innebär att målsättningen tyvärr kommer att vara svår att uppfylla.

Det måste vara ett krav att sopförbränning endast tillåts om källsortering sker. Sopförbränning ska bara tillåtas då energiutvinning samtidigt sker. Källsortering måste gälla avfall från såväl hushåll som industri.

Vi anser att regeringen måste återkomma och redovisa strategier och styrmedel för hur övergången till en obligatorisk källsortering kan gå till. Vi anser att regeringen bör pröva om en ekonomisk stimulans till hushållen kan vara ett medel för att underlätta övergången till källsortering.

I dag importeras mängder av hushållsmaskiner och andra maskiner som innehåller farliga ämnen. Det gäller bl.a. uppladdningsbara maskiner. Dessa hamnar redan idag i avfallet och kommer så att göra i större omfattning i framtiden. Vi anser att regeringen närmare bör undersöka om innehållsdeklarationer kan införas på importerade varor. Detta skulle kunna hjälpa till att få kontroll över vilka ämnen som finns i omlopp.

Industriavfall

Vi har tidigare i motionen anfört att vi anser att industrin ska ha ansvar för sitt avfall. Industrin måste också åläggas att sortera avfallet till återanvändning, energiutvinning och miljöfarligt avfall.

Industrin ska med hjälp av materialbalanser och miljörevision på ett bättre sätt än idag kunna ha översikt över hur olika ämnen rör sig inom och utom produktionen. På detta sätt kan "spill" i produktionen upptäckas och avfallsmängden minskas.

Materialbalanser

Tillverkare av kemiska produkter bör åläggas att redovisa materialbalanser för produkterna. I dessa balanser kan inköp av olika ämnen till tillverkningsprocessen redovisas. Detta kan sedan jämföras med innehållet i de levererade produkterna och eventuella utsläpp till luft och vatten. På detta vis får företaget en uppfattning om hur stora mängder som kan finnas i avfallet.

Regeringen föreslår att materialbalanser ska utredas närmare. Vi anser att det inte finns någon anledning att skjuta på beslut i denna fråga. Materialbalanser bör införas omedelbart.

Nyttja avfall till energi!

Stora delar av avfallet kan användas till energiproduktion om källsortering sker. Det kan ge 10-16 TWh år 2015 enligt Statens Energiverk. Enligt propo-

sitionen ska gas som bildas vid depåer användas till energiutvinning eller facklas av. Risken är att möjligheten att fackla av gas gör att anläggningar undviker att satsa på energiutvinning. Vi föreslår därför att energiutvinning ska vara obligatorisk.

Mot. 1989/90
Jo843

Enskilda ämnen som måste bort ur avfallet

Dryckesförpackningar

Regeringen föreslår att PET-flaskan av engångstyp ersätts av ett retursystem för flaskan. Det är ett gammalt centerkrav som vi tillstyrker. Vi vill dock ställa några krav på utformningen av retursystemet. För det första måste panten ställas högt, den bör vara minst en krona för att stimulera återlämnande. För det andra måste hela flaskan vara tillverkad av återvinningsbar plast.

Av rationalitetsskäl är det väsentligt att minska antalet retursystem som är i drift. Inom dryckesområdet förekommer tre slag då PET-systemet tagits i drift: glasflaska, aluminiumburk och PET-flaska. Glasflaskan och burken är båda av ungefär samma storlek. Flaskan har dock visat sig vara betydligt mindre energikrävande än burken. Burken har också en sämre returgrad än flaskan. Vi ifrågasätter om det är möjligt att uppnå 90% returgrad för burken, då den idag ej nått 80%. Vi föreslår därför att aluminiumburken förbjuds.

Förpackningar i övrigt

Enligt vad vi tidigare anfört är det inte en tillräcklig ambition att främja retursystem och missgynna engångsförpackningar. Vi anser att alla förpackningar endera ska ingå i ett retursystem eller återvinnas. Alla andra förpackningar ska bort.

Idag sker en betydande import av produkter som är skyddade av förpackningar av olika slag. Det är t.ex. konservburkar som innehåller bly. Vi anser att svenska regeringen måste ta initiativ i internationella fora för att stoppa användningen av miljöfarliga förpackningar.

PVC

Regeringen föreslår att PVC som förpackningsmaterial ska avvecklas. Det är ett gammalt centerkrav som tillstyrks. Regeringen avser att tillsammans med berörda branscher komma överens om hur avvecklingen ska ske. Dock återstår de importerade förpackningarna som utgör 30% av den totala mängden PVC-haltiga förpackningar. Dessa förpackningar utgör naturligtvis även de en stor del av avfallet i Sverige. Vi anser att Sverige fr.o.m. 1 juli 1991 ska stoppa importen av alla PVC-haltiga förpackningar.

Miljöskadliga ämnen

De produkter som innehåller naturfrämmande ämnen måste tas bort ur sortimentet. Detta innebär att vissa ämnen måste förbjudas. Regeringen föreslår att kemikalieinspektionen tillsammans med naturvårdsverket och arbe-

tarskyddsstyrelsen ska ta fram förslag på hur man kan minska användningen av de mest hälso- och miljöfarliga ämnena. Vi anser att uppdraget bör vara mer konkret. Vi föreslår att verken får i uppdrag att utarbeta planer för att helt avveckla användningen av de ämnen som man kommit fram till är mest hälso- och miljöfarliga. En utgångspunkt kan vara kemikalieinspektionens s.k. 10-lista.

Freonavvecklingen

Riksdagen har, på centerinitiativ, beslutat att avveckla freonanvändningen. Det har visat sig vara svårt för enskilda konsumenter att bli av med sina kylskåp etc på ett sätt så att freonet tas till vara. Det finns ingen anläggning i landet som är i drift. Vi anser att sådant avfall som kylskåp etc måste räknas in i hushållsavfallet och att kommunerna därmed måste ansvara för att freon tas om hand och destrueras då kylskåp skrotas.

Rötslammet

I propositionen föreslås att ett program slås fast för att till 1995 få bort de farligaste ämnena från slammet från de kommunala reningsverken.

Vår grundinställning är att slammet ska återföras till åkermarken, det ska in i det naturliga kretsloppet. Detta kretslopp existerar dock inte idag eftersom många kemikalier och gifter som inte härstammar från åkermarken också tillförs slammet. Det finns väl underbyggt att slammet innehåller stora mängder gifter. Ministern anför själv i propositionen: "Det finns å andra sidan ingen som för närvarande kan hävda att slammet kan spridas utan risker för miljö och hälsa."

Regeringens inställning är defensiv och motsägelsefull. Å ena sidan anför regeringen att slammet ej kan klassas som riskfritt att använda. Å andra sidan vidtar man inga som helst åtgärder fram till 1995. Vi anser att all spridning av rötslam ska upphöra till dess slammet inte innehåller miljöfarliga ämnen. Detta bör ges regeringen till känna.

Att blanda hushållsavlopp och industriavlopp är felaktigt. Detta kommenteras överhuvudtaget inte av regeringen. Dessutom tillåts hushållen släppa ut kemikalier i avloppet. Dessa kemikalier kan i många fall vara mycket hälsovådliga. Vi har tidigare anført att dessa kemikalier måste tas bort ur sortimentet.

Vi föreslår också att industriers och hushållens avfall helt skiljs åt. Idag kan vanligt avlopp från ett hushåll blandas med avloppet från en biltvätt. Industrier av alla slag måste åläggas att själva ta hand om sitt avlopp. Stort arbete måste också läggas ned på att få bort de miljöfarliga kemikalierna från hushållsavloppet.

Regeringens förslag om att ta fram riktvärden för kemikalier och organiska miljöfarliga ämnen till 1995 har för låg ambitionsnivå. Vi anser att riktvärden måste tas fram före 1 januari 1991.

Forskning

Vi anser att forskning och utveckling på avfallsområdet är av yttersta vikt för att kunna lösa problemen. Det behövs utveckling av resurssnål teknik.

utveckling av miljövänliga förpackningar och nya system för källsortering. Till denna verksamhet anvisar vi 10 milj kr utöver regeringen för budgetåret 1990/91.

Mot. 1989/90

Jo843

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ansvaret för avfallshanteringen,

2. att riksdagen ger regeringen i uppdrag att återkomma med förslag om skärpt lagstiftning för kemiska produkter,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att sopförbränning bara får ske om energiutvinning samtidigt sker,

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag på styrmedel för en övergång till obligatorisk källsortering,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om innehållsdeklarationer för importerade varor,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om materialbalanser.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utformningen av ett retursystem för PET-flaskan,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett förbud mot aluminiumburken,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om internationellt arbete för att stoppa användningen av miljöfarliga förpackningar,

10. att riksdagen beslutar att stoppa all import av PVC-plast,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att naturvårdsverket och kemikalieinspektionen skall utarbeta planer för att helt avveckla de ämnen som är mest hälso- och miljöfarliga,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att hushållsavlopp och industriavlopp inte får blandas,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att rötslam inte får spridas på åkermark förrän alla skadliga ämnen är borta,

14. att riksdagen för budgetåret 1990/91 anslår 10 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit under anslaget A 2 Utredning m.m. under fjortonde huvudtiteln.

Stockholm den 25 januari 1990

Mot. 1989/90

Jo843

Karl Erik Olsson (c)

Karin Starrin (c)

Sven-Olof Petersson (c)

Göran Engström (c)

Birgitta Hambraeus (c)

Lennart Brunander (c)

Stina Gustavsson (c)

Marianne Jönsson (c)